

Προκόπης Παυλόπουλος: «Ο Ελληνικός Πολιτισμός «δείκτης πορείας» για τον Διάλογο των Πολιτισμών»

Πειραιάς, 26.6.2024

Στην ομιλία του με τίτλο «Ο Ελληνικός Πολιτισμός «δείκτης πορείας» για τον Διάλογο των Πολιτισμών», στο πλαίσιο Επιστημονικού Σεμιναρίου του «Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαρίδη» με κεντρικό θέμα «*Culture and Civilization in China and Europe: From a Parallel Past to a Common Future*», ο τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Ακαδημαϊκός και Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ κ. Προκόπιος Παυλόπουλος επισήμανε, μεταξύ άλλων, και τα εξής:

«Πρόλογος

Ελλάδα και Κίνα είναι κληρονόμοι δύο πανάρχαιων Πολιτισμών, πραγματικών «*πυλώνων*» του Παγκόσμιου Πολιτισμού. Πολιτισμών, οι οποίοι στην όλη μακραίωνη διαδρομή τους απέδειξαν ότι, από την φύση τους, είναι προορισμένοι να καλλιεργούν, μεταξύ άλλων, και τον γόνιμο Διάλογο των Πολιτισμών. Στην παρέμβασή μου αυτή ας μου επιτραπεί να τεκμηριώσω, συνοπτικώς, το ως άνω συμπέρασμα με βάση τα δεδομένα του Ελληνικού Πολιτισμού.

A. Η «*σύλληψη*» και κατανόηση του Ελληνικού Πολιτισμού, από τις καταβολές του έως σήμερα –και πάντοτε ως δημιουργήματος του ελεύθερου Αρχαίου Ελληνικού Πνεύματος- δίχως την συσχέτισή του με την Ελληνική Γλώσσα αναδεικνύονται άκρως ελλιπείς. Για την ακρίβεια, η άρρηκτη σύνδεση του Ελληνικού Πολιτισμού με την Ελληνική Γλώσσα προκύπτει, κατά κύριο λόγο, εκ του ότι ο Ελληνικός Πολιτισμός χαρακτηρίζεται, εξ' υπαρχής, Πολιτισμός ιδίως του γραπτού λόγου.

Πολλώ μάλλον όταν η περίοδος, οπωσδήποτε υπαρκτή, της «προφορικότητάς» του ήταν και σύντομη και άνευ ουσιαστικής πολιτισμικής «παραγωγής».

Β. Συγκεκριμένα, ο Ελληνικός Πολιτισμός είναι Πολιτισμός του γραπτού λόγου πρωτίστως, και κατά κύριο λόγο, υπό την έννοια ότι συνιστά το αποτέλεσμα της γραπτής διατύπωσης και αποτύπωσης των κάθε είδους -και ιδίως των μεγάλων- πνευματικών δημιουργημάτων και κατακτήσεων που τον απαρτίζουν. Ο γραπτός λόγος όμως είναι -γενικώς και όχι μόνο στο πλαίσιο της Ελληνικής Γλώσσας και του Ελληνικού Πολιτισμού- και το μέσο, με το οποίο η γλώσσα πορεύεται στην αιωνιότητα. Άρα στην βάση του γραπτού λόγου είναι η γλώσσα. Κατά τούτο δε η γλώσσα, πριν καταστεί μέσο εξωτερίκευσης της σκέψης και, επέκεινα, μέσο επικοινωνίας με τρίτους δια της διάδοσής της κυρίως μέσω του γραπτού λόγου, είναι, προηγουμένως και αναποδράστως, το μέσο δημιουργίας και διαμόρφωσης της σκέψης. Με άλλες λέξεις αυτή η «ενδοσκοπική» θεώρηση της γλώσσας, ως δημιουργού της σκέψης, εμφανίζει οιονεί «*αρχετυπικά*» χαρακτηριστικά δοθέντος ότι, δίχως την δημιουργία και την διαμόρφωση της σκέψης μέσω της γλώσσας, είναι ουσιαστικώς αδύνατη και αδιανόητη η «*εξωτερίκευσή*» της, βεβαίως κατά τον προορισμό της. Δηλαδή προκειμένου να καταστεί, δια της επικοινωνίας που αυτή καθιστά εφικτή, «*κτήμα*» τρίτων.

I. Ο Ελληνικός Πολιτισμός ως Πολιτισμός του γραπτού λόγου

Εκ προοιμίου, και προς άρση κάθε παρανόησης (βλ., αντί άλλης παραπομπής, Ιωάννη Καζάζη, «*Λόγος για την Ελληνική Γλώσσα, Λόγος για την Ελληνική Παιδεία*», Θεσσαλονίκη, 2016), πρέπει να διασαφηνισθεί ευκρινώς ότι γλώσσα και πολιτισμός -επομένως η Ελληνική Γλώσσα και ο Ελληνικός Πολιτισμός- είναι ένα νόμισμα με δύο όψεις, αφού και οι δύο πέρασαν από την φάση της προφορικότητας στην φάση της γραπτής έκφρασης.

A. Ο γραπτός λόγος

Όμως είναι ιστορικώς αποδεδειγμένο το γεγονός πως η ριζική «μετάλλαξη» -πάντοτε προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής πνευματικής δημιουργίας- της Ελληνικής Γλώσσας, αφότου άρχισε να γράφεται, «συμπαρέσυρε» και τον Ελληνικό Πολιτισμό:

1. Το Ελληνικό Λεξιλόγιο του Πολιτισμού -ήτοι, στην πραγματικότητα, το «*Ελληνικό Εννοιολογικό*», που δημιουργήθηκε για όλο το φάσμα των Γραμμάτων, των Τεχνών, των Επιστημών και της Φιλοσοφίας- επέφερε την πλήρη «μετάλλαξη», προς την ίδια κατεύθυνση, και του συνόλου του Ελληνικού Πολιτισμού.
2. Αυτή η, άκρως θετική για τον Πολιτισμό, «μετάλλαξη» της Ελληνικής Γλώσσας της έδωσε και την δυνατότητα -θάλεγε κανείς το «*προνόμιο*», αν αναλογισθούμε ότι κάτι τέτοιο δεν συνέβη με κάθε γλώσσα, άρα δεν είναι συστατικό στοιχείο κάθε γλώσσας, αλλά μόνον εκείνων που έχουν την «έφεση» διαμόρφωσης αυθεντικής πολιτισμικής «*παραγωγής*»- να υπερβεί τα όρια του χώρου, εντός του οποίου την ομιλούσαν. Και να έλθει, συνακόλουθα, σ' επαφή με άλλες γλώσσες, επέκεινα δε με άλλα κοινωνικά σύνολα, εντελώς διαφορετικής γλωσσικής ιδιοσυστασίας.

B. Η «εκφραστική διαχρονία» της Ελληνικής Γλώσσας

Επειδή δε με αυτή την εκδοχή της Ελληνικής Γλώσσας και του Ελληνικού Πολιτισμού ήλθαν σ' επαφή οι Λατίνοι και, μέσω αυτών, η Δύση γενικότερα, δικαιολογημένα επιφανείς ειδικοί Ελληνιστές χαρακτηρίζουν τις Νεολατινικές και τις λοιπές Ευρωπαϊκές γλώσσες «*κρυπτοελληνικές*» και, κατ' επέκταση, τον Δυτικό Πολιτισμό «*κρυπτοελληνικό*».

1. Πραγματικά, η Ελληνική Γλώσσα, ως γραπτή γλώσσα, άφησε ανεξίτηλα αποτυπωμένη την «σφραγίδα» της πάνω στην Λατινική. Και δι' αυτής, πάνω στις Νεολατινικές όπως και πάνω στις Γερμανικές και τις Σλαβικές γλώσσες, που γνώρισαν την Ελληνική Γλώσσα δια της εξ αυτής μετάφρασης σ' εκείνες των Ιερών Βιβλίων. Στο σημείο δε αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι και μόνο το γεγονός πως τα Ιερά Βιβλία -τεράστιας σημασίας από πλευράς επίδρασης σ' ένα εξαιρετικά ευρύ και πολυσύνθετο αναγνωστικό κοινό- διατυπώθηκαν, μετά την αρχική «πηγή» τους, στην Ελληνική Γλώσσα, αναδεικνύει, δίχως αμφιβολία, την εξαιρετική εκφραστική δύναμη, από κάθε έποψη, της τελευταίας.

2. Όπως ήταν αναμενόμενο, ακριβώς λόγω και της κατά τ' ανωτέρω «διδασκαλικότητας» της Ελληνικής Γλώσσας, τα στοιχεία της «διαχύθηκαν» σε άλλες, όπως οι προαναφερόμενες, κατ' εξοχήν στο πεδίο της Επιστήμης και της Λογοτεχνίας. Και μάλιστα η ώθηση μιας τέτοιας «διάχυσης» ήταν τόση, ώστε η διάρκεια της αντίστοιχης επιρροής της Ελληνικής Γλώσσας υπήρξε εξαιρετικά μακρά, σε σημείο που να δεχόμαστε σήμερα πως η παρουσία της στα λοιπά ως άνω γλωσσικά πεδία ουδέποτε διεκόπη έως τις μέρες μας. Ούτε, βεβαίως, υπάρχουν ενδείξεις ότι πρόκειται να διακοπεί στο μέλλον. Το φαινόμενο δε τούτο αποδίδει αυτό, το οποίο θα μπορούσαμε, δίχως υπερβολή, ν' αποδώσουμε με τον όρο της «εκφραστικής διαχρονίας» της Ελληνικής Γλώσσας.

Γ. Η «γοητεία» του κειμένου

Για την συμπλήρωση της εν προκειμένω ανάλυσης είναι ανάγκη να προστεθεί και τούτο: Εξασφαλίζοντας στην Ελληνική Γλώσσα την γραπτή της μορφή, ο Αρχαίος Ελληνικός Πολιτισμός έδωσε στους «κοινωνούς» του, μεταξύ άλλων, και:

1. Την ικανότητα να εξετάζουν το ίδιο γραπτό έργο πολλές φορές, ώστε να δημιουργηθεί έτσι η έννοια του «κειμένου», ως οντότητας

ανεξάρτητης από τα συμφοραζόμενα και τις συνθήκες παραγωγής του. Με τον τρόπο αυτό το «κείμενο» αποκτά την ικανότητα να «ταξιδεύει» αυτοτελώς και ν' ασκεί την ανάλογη επιρροή του μέσα στον χρόνο.

2. Την ικανότητα να «συγκρίνουν» μεταξύ τους τα κείμενα και τμήματα των κειμένων -έως τις έσχατες μονάδες τους, μετά την σταδιακή κατάτμησή τους, τις «λέξεις»- καθιστώντας έτσι δυνατή την σύλληψη της «γραμματικής», ως «τέχνης» συνδυασμού των λέξεων σ' ευρύτερες νοηματικές μονάδες, ακόμη και εκτός των «συμφοραζομένων».
3. Την ικανότητα να συλλάβουν και ν' αναγάγουν σ' ένα είδος «επιστήμης» την «Λογική». Δηλαδή τις «λογικές» σχέσεις μεταξύ των εννοιών και των προτάσεων του γραπτού λόγου, ως μια «τέχνη» αφηρημένη, ανεξάρτητη ιδίως από τα συμφοραζόμενά της.

II. Η καταξίωση της Ελληνικής Γλώσσας: Ο «δρόμος» προς την Παιδεία και προς τον Πολιτισμό

Περαιτέρω, η «τελειότητα» -στο μέτρο που της αναλογεί σε σχέση με τις λοιπές- της γλώσσας κρίνεται, δίχως αμφιβολία, και από την δύναμή της να συμβάλλει στην όσο το δυνατόν πληρέστερη και ολοκληρωμένη δημιουργία και σύνθεση της σκέψης. Με τρόπο ώστε παίρνοντας η τελευταία την μορφή της Γνώσης και, έπειτα, της «Σοφίας», ήτοι της Επιστήμης, να δώσει στην γλώσσα την δυνατότητα της επικοινωνίας με τρίτους, άρα να της επιτρέψει να «χαράξει» τον δρόμο γέννησης Πολιτισμού.

A. Η σαφήνεια της σκέψης και της έκφρασης

Και ακόμη τούτο, σύμφωνα με τα όσα προεκτέθηκαν:

1. Εκείνος που δεν έχει πραγματική και ουσιαστική γνώση της γλώσσας δεν μπορεί να δημιουργήσει και να διαμορφώσει με πληρότητα τις σκέψεις του ούτε, επομένως, να τις μεταδώσει προς

τρίτους, κατά τρόπο σύμφωνο με τις απαιτήσεις της Γνώσης και της Επιστήμης. Και τούτο διότι, κατ' ακολουθία των όσων ήδη επισημάνθηκαν, η γλώσσα είναι ο κατ' εξοχήν «οδηγός» της σκέψης, έως ότου αποκτήσει την πληρότητα που αναλογεί στον ανθρώπινο συλλογισμό και διαλογισμό. Άρα ο σκεπτόμενος ασαφώς εκφράζεται, οιονεί νομοτελειακώς, ασαφώς.

- 2.** Αυτή δε η ασάφεια «υποβαθμίζει» -κατά κάποιον τρόπο, και πάντοτε ως προς τον συγκεκριμένο σκεπτόμενο- την λειτουργικότητα της γλώσσας. Διότι υπ' αυτές τις συνθήκες η γλώσσα δεν έχει την δυνατότητα να του «μεταδώσει» το σύνολο των εγγενών της εκφραστικών πλεονεκτημάτων. Και το μεγαλείο της Ελληνικής Γλώσσας έγκειται, πρωτίστως, ακριβώς στην ανεπανάληπτη, μέσα στην ανά τις χιλιετίες αδιάλειπτη πορεία της, δύναμή της να συμβάλλει στην πλήρη και ολοκληρωμένη δημιουργία και διαμόρφωση της σκέψης. Με άλλες λέξεις η Ελληνική Γλώσσα, οιονεί «εκ φύσεως», διαθέτει το μείζον πλεονέκτημα της διευκόλυνσης της σκέψης όχι μόνο στο επίπεδο της διαμόρφωσής της αλλά και στο επίπεδο της έκφρασής της. Γεγονός που σημαίνει ότι εκείνος, ο οποίος την γνωρίζει επαρκώς μπορεί, ακόμη και αν το διανοητικό του επίπεδο στέκεται αρχικώς εμπόδιο προς τούτο, να σκέπτεται με περισσότερη σαφήνεια και, άρα, να εκφράζεται με μεγαλύτερη σαφήνεια.
- 3.** Το ότι η Ελληνική Γλώσσα διευκόλυνε, κατά τ' ανωτέρω, τα μέγιστα την εν γένει σκέψη και την διάδοσή της οφείλεται, εν πολλοίς, και στον τρόπο, με το οποίο οι Προσωκρατικοί αλλά και, στην συνέχεια, η πλειονότητα των Αρχαίων Ελλήνων Φιλοσόφων «μεταχειρίσθηκαν» την γλώσσα κατά την διαμόρφωση της πνευματικής τους «παραγωγής».
 - α)** Κατ' ακρίβεια, η φιλοσοφική σκέψη στην Αρχαία Ελλάδα - πάντα βεβαίως κατά κανόνα- χρησιμοποίησε την Ελληνική

Γλώσσα έτσι ώστε το νόημα μιας λέξης ή μιας πρότασης να προσδιορίζεται όχι τόσο με τον τρόπο, με τον οποίο «απεικονίζει» την πραγματικότητα. Αλλά, πολύ περισσότερο, με τον τρόπο χρήσης του στο συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς, εντός του οποίου λειτουργεί εκφραστικώς. Και τούτο διότι, κατά την ρήση του Αντισθένης «*ἀρχή σοφίας ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις*», η φιλοσοφική σκέψη στην Αρχαία Ελλάδα –βεβαίως κατά κανόνα- ουδέποτε επικεντρώθηκε αποκλειστικώς στην διερεύνηση του νοήματος της γλώσσας. Αντιθέτως, η νοηματική προσέγγιση των λέξεων και των προτάσεων αποτελούσε το μέσο, για να διευκολυνθεί το θεμελιώδες αντικείμενο της φιλοσοφικής έρευνας, που ήταν πρωτίστως ο καθορισμός του περιεχομένου των υπό έρευνα εννοιών σε σχέση με τα πράγματα, στα οποία αυτές αναφέρονται.

- β)** Το πόσο «προωθημένη» ήταν εν προκειμένω, για την εποχή εκείνη, η φιλοσοφική σκέψη στην Αρχαία Ελλάδα προκύπτει, οπωσδήποτε με όλες τις επιφυλάξεις μιας τέτοιας αναλογίας, και από το εξής: Ο κορυφαίος σύγχρονος φιλόσοφος Ludwig Josef Johann Wittgenstein, στην περίφημη πρώτη «Πραγματεία» του, το «*Tractatus Logico-Philosophicus*» (1922), υιοθέτησε την λεγόμενη «απεικονιστική» θεώρηση της γλώσσας. Ήτοι εκείνη, κατά την οποία η λέξη έχει νόημα μόνον όταν «απεικονίζει» πιστώς και, επέκεινα, αποδίδει πιστώς τα πράγματα και την πραγματικότητα. Κάτι το οποίο συναντάμε και στον «*Κρατύλο*» του Πλάτωνος, όπου επιχειρήθηκε μια αναίρεση της προαναφερόμενης ρήσης του Αντισθένης περί της «*αρχής της σοφίας*». Πολύ αργότερα ο Wittgenstein, στην συλλογή του «*Philosophical Investigations*» -η οποία, σημειωτέον, εκδόθηκε ολοκληρωμένη το 1953, ήτοι μετά τον θάνατό του που επισυνέβη το 1951- αναίρεσε τις προμνημονευόμενες θέσεις του περί της γλώσσας. Για να καταλήξει οριστικά στο συμπέρασμα -στο οποίο, κατά τα

προλεχθέντα, είχε οδηγηθεί προ αιώνων η φιλοσοφική σκέψη στην Αρχαία Ελλάδα- πως το νόημα μιας λέξης ή μιας πρότασης καθορίζεται όχι από την δυνατότητά τους ν' «*απεικονίζουν*» τα πράγματα και την πραγματικότητα αλλά από τον τρόπο χρήσης τους μέσα στο ad hoc κάθε φορά πλαίσιο συλλογιστικής αναφοράς.

B. Το «όχημα» της Ελληνικής Γλώσσας κατά την πορεία του προς τον «προορισμό» της Παιδείας και του Πολιτισμού

Υπό τις προεκτεθείσες προϋποθέσεις και επεξηγήσεις, η Ελληνική Γλώσσα υπήρξε όχι μόνο το μέσο επικοινωνίας ενός Λαού ή και ενός Έθνους γενικότερα. Αλλά και το όργανο διαμόρφωσης της Παιδείας, η οποία βρίσκεται στον πυρήνα του Ελληνικού Πολιτισμού, από την γέννησή του έως την σύγχρονη εξέλιξή του. Την πορεία εξέλιξης του Ελληνικού Πολιτισμού, σε όλη του την μακραίωνη διαδρομή, «*καταγράφει*», πιστά και αξιόπιστα όπως επισημάνθηκε συνοπτικώς προηγουμένως, κυρίως η πορεία του Αρχαίου Ελληνικού Πνεύματος στον δρόμο προς την επιστημονική -ουσιαστικώς την πρώτη στην ιστορία της επιστημονικής εξέλιξης- δημιουργία. Αυτή η πορεία του Αρχαίου Ελληνικού Πνεύματος προς την θεμελίωση της ολοκληρωμένης Επιστήμης και της Φιλοσοφίας με συστηματική δομή παραπέμπει, εν πολλοίς, στον μύθο του Προμηθέα, κατά την Αισχύλεια εκδοχή του. Ήτοι παραπέμπει στον ημίθεο, ο οποίος τίθεται στην υπηρεσία του Ανθρώπου -προκειμένου να τον διδάξει τις Τέχνες, μέσω της χρήσης της φωτιάς που έχει κλέψει από τους θεούς- με σκοπό να καταστήσει την ανθρώπινη δημιουργία δύναμη «*παραγωγής*» Πολιτισμού, άρα δύναμη η οποία θ' απελευθερώσει τον Άνθρωπο και από τον αρχέγονο φόβο του θανάτου. Σκοπό, τον οποίο «*αποκαλύπτει*» στον Χορό ο Προμηθέας με τον συγκλονιστικό στίχο του Αισχύλου (260): «*Θνητούς γ' ἔπαυσα μὴ προδέρκεσθαι μόρου*» («*Απέβαλα από τους θνητούς τον φόβο του θανάτου*»). Και τούτο στοίχισε στον Προμηθέα την σύγκρουση ως και με τον Δία,

σύγκρουση που «σφραγίσθηκε» με την τιμωρία της αλυσόδεσής του στον καυκασιανό βράχο.

1. Μεσ' απ' αυτήν την, οιονεί προμηθεϊκή, πορεία του το Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα γέννησε, σχεδόν ταυτοχρόνως, την Επιστήμη και την Φιλοσοφία. Σήμερα, η συνεισφορά αυτή του Ελληνικού Πνεύματος στον Πολιτισμό, εν γένει, φαίνεται ίσως φυσική. Όμως η ιστορική διαδρομή και έρευνα στο πεδίο κυρίως της Επιστήμης αρκεί για να καταδείξει, ότι αυτή η «προμηθεϊκή», κατά τ' ανωτέρω, πορεία του Αρχαίου Ελληνικού Πνεύματος συνιστά μια από τις πιο συγκλονιστικές -δίκως ίχνος υπερβολής- περιόδους της ανθρώπινης δημιουργίας, αφότου εμφανίσθηκε ο *Homo Sapiens* ως «τελείωση» του *Homo Sentiens*. Και τούτο διότι, κατ' ουσία και κατ' αποτέλεσμα, σηματοδοτεί την αρχή της πνευματικής «καταξίωσης» του *Homo Sapiens*.

α) Για να γίνει σαφέστερη και, επομένως, ακριβέστερη η ανάλυση που προηγήθηκε, πρέπει να διευκρινισθεί ότι το Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα έφθασε στον «κολοφώνα» της διάπλασης της Επιστήμης μέσ' από την «επαναστατική», μεθοδολογικώς, για την εποχή εκείνη μετατροπή της πληροφορίας σε Γνώση και της Γνώσης σε «Σοφία».

α1) Με άλλες λέξεις το Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα οδήγησε έτσι την εν γένει Παιδεία -υπό την έννοια του συνόλου των έργων του Πνεύματος και της Τέχνης, κατά τον André Malraux- της Αρχαίας Ελλάδας σε μια πρωτόγνωρη, με οιαδήποτε σύγκριση παρελθόντος, ολοκλήρωσή της, προσθέτοντάς της τους «ακρογωνιαίους λίθους» της, ήτοι την Επιστήμη και την Φιλοσοφία. Την τελευταία δε ιδίως με την μορφή της «τελειοποίησης» -για τα δεδομένα της εποχής- της επιστημονικής μεθόδου, ως θεμελιώδους «εργαλείου» αναζήτησης και επεξεργασίας της Γνώσης, που έχει ως τελικό στόχο την διεπιστημονική της

προσέγγιση ως την, κατά το δυνατόν, ολιστική θεώρησή της. Ολιστική θεώρηση, η οποία βεβαίως και δεν οδηγεί στην, από μεθοδολογικής πλευράς, πλήρη «εξομοίωση» των επιμέρους επιστημονικών κλάδων, πλην όμως αναζητεί τα υπαρκτά κοινά σημεία μεταξύ τους, έτσι ώστε ν' αποφεύγονται, όσο αυτό είναι εφικτό, μεγάλες αντιφάσεις στο *lato sensu* πεδίο του «επιστητού».

- α2)** Η «δοξαστική» σύλληψη και κυοφορία της Επιστήμης – που, με πολλή «ελευθερότητα» ως προς την χρησιμοποίηση του όρου είναι αλήθεια, συνιστά το ισοδύναμο του «*big-bang*» στο πεδίο μορφοποίησης του «σύμπαντος» της ανθρώπινης δημιουργίας, καθώς ο Άνθρωπος πλάθει το δικό του Σύμπαν για να κατανοήσει εκείνο του Δημιουργού του- είναι, κατά το μεγαλύτερο μέρος της, έργο των Προσωκρατικών φιλοσόφων καθώς και των Σοφιστών, οι οποίοι επηρεάστηκαν από αυτούς, με κυριότερους τους Πρωταγόρα και Ιππία, φυσικά με βάση τα υπάρχοντα, δυστυχώς άκρως ελλιπή, ιστορικά τεκμήρια. Κατά κάποιον τρόπο οι Προσωκρατικοί, με τις πρωτόγνωρες για την εποχή εκείνη προσεγγίσεις της αλήθειας γύρω από την φύση του Κόσμου, «οργάνωσαν» το πρώτο «επιστημονικό εργαστήριο» στο πλαίσιο της ιστορίας της επιστημονικής «παραγωγής».
- β)** Και τούτο, διότι ήταν εκείνοι που πρώτοι επιχείρησαν –και ουσιαστικώς πέτυχαν- ν' απαλλάξουν την ανθρώπινη διάνοηση από τα «προπατορικά» δεσμά του μύθου και να την οδηγήσουν, σταδιακώς, προς την κατανόηση και εξήγηση του Κόσμου στις πραγματικές του, φυσικές, διαστάσεις.
- β1)** Ταυτοχρόνως, αυτή η «ριζοσπαστική» δημιουργική παρακαταθήκη των Προσωκρατικών υπήρξε, στην μετέπειτα πορεία του Πνεύματος, το σπουδαιότερο όπλο

για την αντιμετώπιση των εμποδίων του κάθε είδους δογματισμού που έκανε, κατά καιρούς, την εμφάνισή του. Δογματισμού ο οποίος, εν τέλει, έφθανε, μέσ' από ένα καταστροφικό «πισωγύρισμα», στο να μετατρέψει την όποια Γνώση είχε προκύψει και πάλι σε απλή πληροφορία. Πληροφορία, που μεταδιδόταν εφεξής μεταξύ των, δήθεν, «επαϊόντων», δίχως δυνατότητα αμφισβήτησής της εκ μέρους τους και, πολύ περισσότερο, τροποποίησης του περιεχομένου της προς την κατεύθυνση οιασδήποτε επιστημονικώς αποδεκτής εξέλιξής της.

β2) Αυτό, ακριβώς, το καταστροφικό «πισωγύρισμα» της ανθρώπινης Σκέψης και της καθήλωσής της στην «κατεστημένη» πληροφορία απέτρεψε το Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα, στην πορεία της ελεύθερης δημιουργίας του. Ουσιαστικώς δε το Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα ουδέποτε, ακόμη και στις απαρχές της «ανόδου» του, συμβιβάσθηκε με μια τέτοια μεθοδολογική στασιμότητα που είναι, εκ των πραγμάτων και διαχρονικώς, ο κυριότερος «εχθρός» της Επιστήμης. Και υπενθυμίζεται εκ νέου: Το «άλμα» αυτό του Αρχαίου Ελληνικού Πνεύματος δεν κατανοήθηκε πλήρως ακόμη και με τα πνευματικά «εργαλεία» των απαρχών της σύγχρονης εποχής. Χρειάσθηκε πολύς χρόνος και μεγάλη προσπάθεια για να οριοθετηθεί επαρκώς το μέγεθος των «επαναστατικών» καινοτομιών της περιόδου και της συνεισφοράς των Προσωκρατικών στο πεδίο της επιστημονικής εξέλιξης, ιδίως κατά το αρχικό της στάδιο.

γ) Αλήθεια πόσο αργότερα, άραγε, ο Max Weber, στην μελέτη του «*Η επιστήμη ως επάγγελμα*», ανέδειξε ότι η Επιστήμη σημαίνει το «*ξεμάγεμα του κόσμου*», την «*απομάγευση του κόσμου*» («*die Entzauberung der Welt*»), ήτοι την απαλλαγή της Σκέψης, κατά

την έρευνα του Κόσμου τούτου, από τα «μάγια» του κάθε είδους μύθου!

γ1) Βεβαίως, και για ν' αποδοθούν «*τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ*», είχε προηγηθεί η σκέψη του René Descartes και του Francis Bacon, που εξέφρασαν την πλήρη αντίθεσή τους στην αυθεντία της παράδοσης, στην εξωλογική πίστη, στο δόγμα σε κάθε πεδίο της γνώσης. Αλλά και η σκέψη του Gottfried Wilhelm Leibniz, μέσω της «*αρχής του αποχρώντος λόγου*», σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχουν «*θαύματα*», τίποτα στον Κόσμο μας δεν συμβαίνει χωρίς λόγο. Descartes, Bacon και Leibniz -όπως και άλλοι φιλόσοφοι, σε μικρότερο όμως βαθμό- ανέδειξαν πως ό,τι συμβαίνει στον Κόσμο δεν είναι προϊόν κάποιας «*θείας*» παρέμβασης ούτε καν κάποιας «*μοιραίας*», οιονεί νομοτελειακής, εξέλιξης, ανεπίδεκτης λογικής έρευνας και επεξήγησης.

γ2) Όπως αντιθέτως, κάθε φαινόμενο έχει την αιτία του, άρα η πρόοδος της Επιστήμης μπορεί να εξηγηθεί μόνο με όρους αιτίου και αποτελέσματος. Όπου ως αίτιο εμφανίζεται αυτό, το οποίο επιτρέπει στο αιτιατό να προκύψει υπό συνθήκες δυνατότητας επιστημονικής απόδειξης, που φυσικά και υπόκειται στην διαρκή δοκιμασία της επιλάθευσης. Και με τον τρόπο αυτό, όπως υποστήριξε ο θεμελιωτής της νεότερης επαγωγικής μεθόδου Francis Bacon: «*Scientia nihil aliud est quam veritatis imago*» («*Η Επιστήμη δεν είναι τίποτε άλλο παρά η εικόνα της Αλήθειας*»). Της ίδιας αλήθειας την οποία, όπως προαναφέρθηκε, είχαν αρχίσει ν' αναζητούν αιώνες πριν οι Προσωκρατικοί, απορρίπτοντας εκ προοιμίου την «*τύχη*» και το «*τυχαίο*» ως μέσα εξήγησης των φυσικών, κυρίως, φαινομένων.

δ) Οι Προσωκρατικοί λοιπόν, στις ακτές της Ιωνίας, παρατηρώντας τον Κόσμο που απλωνόταν γύρω τους πήραν την εμπειρία και την πληροφορία, η οποία εκπορεύεται από αυτήν, και οργανώνοντας τον φιλοσοφικό στοχασμό στα πεδία της λογικής, της μεταφυσικής και της επιστημολογίας την μετέτρεψαν σε ουσιαστική, εξελικτικώς αναπαραγόμενη, Γνώση. Επέκεινα, βασιζόμενοι πρωτίστως στην μεθοδική αποδεικτική διαδικασία -την οποία εφάρμοσαν π.χ. ο Ιπποκράτης και ο Αριστοτέλης- παρήγαγαν «*Σοφία*». Δηλαδή, σε τελική ανάλυση, Επιστήμη. Βασικό τους όπλο υπήρξε η «*πραγματική σκέψη*», όπως την «*κωδικοποίησε*» ο Κορνήλιος Καστοριάδης ως μέθοδο που επιτρέπει, διαδοχικώς:

δ1) Αρχικώς την «*εξήγηση*», που σημαίνει την αναγωγή ενός φαινομένου στις ρίζες και στις αιτίες του.

δ2) Έπειτα την «*κατανόηση*», που σημαίνει την δημιουργία νοημάτων για την σύλληψη της σημασίας της εξήγησης.

δ3) Και, τελικώς, την «*διαύγηση*», που σημαίνει την μέσω της εξήγησης και της κατανόησης ολιστική σύλληψη της Γνώσης. Κάπως έτσι το Πνεύμα φθάνει στον τελευταίο σταθμό του «*ταξιδιού*» της επιστημονικής δημιουργίας, που είναι η Φιλοσοφία.

2. Τα όσα προηγήθηκαν αρκούν για να καταδείξουν ότι δεν πρέπει να προσπεράσει κανείς «*αβασάνιστα*» το γεγονός, πως οι Προσωκρατικοί -και οι επίγονοί τους βεβαίως, ακολουθώντας τον ίδιο δρόμο ενός είδους «*επιλάθευσης*», όπως εκτίθεται ειδικότερα στην συνέχεια- ακριβώς επειδή υπήρξαν συνεπείς πολέμιοι της πνευματικής «*αιχμαλωσίας*» του μύθου και του δόγματος, ουδέποτε επιφύλαξαν στο έργο τους ένα είδος επιστημονικού «*αλαθήτου*».

α) Όλως αντιθέτως, είχαν πλήρη επίγνωση -τόσο ενωρίς, που και σήμερα προκαλεί ένα είδος επιστημονικού «δέους»- ότι το «επιφαινόμενο» δεν αποδίδει αυτονοήτως την αλήθεια, χρειάζεται έρευνα σε βάθος για την αποκάλυψή της. Έρευνα, η οποία πρέπει να είναι διαρκής και αδιάλειπτη, επιπλέον δε πρέπει να έχει ως αφειρηία την επίγνωση αυτού τούτου του εαυτού μας. Κατά τον Ηράκλειτο, «έδιζήσάμην έμεωυτόν» (Diels-Kranz, 53, 101).

α1) Το ότι το «επιφαινόμενο», κατά τους Προσωκρατικούς, δεν αποδίδει αυτονοήτως την αλήθεια καταδεικνύει η ρήση του Ηρακλείτου, αναφορικά με την τάση της φύσης ν' αντιτίθεται στην «αποκρυπτογράφηση των μυστικών της» : «Φύσις κρύπτεσθαι φιλεῖ» (Diels-Kranz, 53,123). Την διαχρονική επικαιρότητα της ως άνω διαπίστωσης του Ηρακλείτου αναδεικνύει -βεβαίως τηρουμένων των επιστημονικών αναλογιών, και μάλιστα μετά την παρέλευση χιλιετιών επιστημονικής αναζήτησης- π.χ. το μεγάλο «μυστήριο», και σήμερα και ποιος ξέρει για πόσο χρόνο ακόμη, ως προς την σύνθεση του Σύμπαντος. Συγκεκριμένα, και παρ' όλη την αλματώδη επιστημονική πρόοδο εν προκειμένω, ελάχιστα γνωρίζουμε για το 95%, περίπου, της σύνθεσης του Σύμπαντος, το οποίο απαρτίζουν η σκοτεινή ύλη και η σκοτεινή ενέργεια, κατά το 26,8% και 68,3% αντιστοίχως. Κατ' ακρίβεια, το μόνο που γνωρίζουμε είναι ότι -και αυτό υπό όρους πιθανολόγησης- η μεν σκοτεινή ύλη κρατά «δεμένους» τους γαλαξίες μεταξύ τους, ως μια μορφή «συμπαντικού chainage». Η δε σκοτεινή ενέργεια συνιστά την «κινητήρια δύναμη» της αέναης διαστολής του Σύμπαντος, η οποία ξεκίνησε αμέσως μετά την «Μεγάλη Έκρηξη».

α2) Υπό τις ως άνω συνθήκες, και με αφειρηία π.χ. τις ρήσεις του Ηρακλείτου, «πάντα χωρεῖ καὶ οὐδέν μένει»(Πλάτωνος,

Κρατύλος, 402α) και του Πρωταγόρα, «*πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος*» (Πλάτωνος, Θεαίτητος, 152α), οι Προσωκρατικοί έβαλαν πρώτοι στον χώρο της Επιστήμης τον «*θεμέλιο λίθο*» της «*σχετικότητας*», φυσικά υπό την ευρεία του όρου έννοια. Άρα, έστω και εμμέσως, της «*επιλάθευσης*» -και πάλι υπό την ευρεία του όρου έννοια- που, επειδή δεν θεωρεί τίποτε δεδομένο, ανοίγει τον δρόμο της αναγνώρισης του σφάλματος, προκειμένου η επιστημονική έρευνα να εξελιχθεί ως την τελική, οριακή, αποστολή της. Και έτσι συνιστά τον θεμέλιο λίθο της Επιστημονικής Μεθόδου. Είναι, λοιπόν, οι Προσωκρατικοί που, κατ' αποτέλεσμα, υπήρξαν οι «*προπομποί*» εμπνευστές του Karl Popper, όταν έγραφε για την «*ανοιχτή κοινωνία και τους εχθρούς της*» -ο ίδιος, άλλωστε, τ' ομολογεί, ουσιαστικώς ευθέως, στο έργο του «*Ο κόσμος του Παρμενίδη, Δοκίμια για τον προσωκρατικό διαφωτισμό*» (εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2002)- και του Thomas Kuhn, όταν θεμελιώνει την θεωρία του για την «*δομή των επιστημονικών επαναστάσεων*».

- α3)** Δεν ήταν, άραγε, αυτοί που -για ν' αναχθούμε στο κατά Kuhn πρότυπο της «*επιστημονικής επανάστασης*»- αποτέλεσαν ένα είδος, βεβαίως πρωτόλειας, «*επιστημονικής κοινότητας*», η οποία διαμόρφωσε περαιτέρω ένα, επίσης πρωτόλειο, «*επιστημονικό παράδειγμα*»; Και μάλιστα αφήνοντας ανοιχτό τον δρόμο της μελλοντικής αμφισβήτησής του και αντικατάστασής του από ένα νέο «*επιστημονικό παράδειγμα*», με το ανάλογο «*περιβάλλον*» μιας, εξίσου νέας, «*επιστημονικής κοινότητας*»; Και για να γίνει σαφέστερος αλλά και να τεκμηριωθεί επαρκέστερα ο ισχυρισμός αυτός: Πόσο, άραγε, απέχει από τα δεδομένα της σύγχρονης μεθοδολογικής θεώρησης η άποψη, ότι φεύγοντας ο

Λεύκιππος από την Μίλητο και πηγαίνοντας στα Άβδηρα, όπου συναντήθηκε με τον Δημόκριτο, διαμόρφωσε μαζί του -με την ιστορική ακρίβεια να επιβάλλει την αναγνώριση της «μερίδας του λέοντος» επ' αυτού στον τελευταίο- μια κυριολεκτικώς πρωτόγνωρη, σε σχέση με το παρελθόν των Προσωκρατικών, νέα «επιστημονική κοινότητα», στο επίκεντρο της οποίας κυριάρχησε το «επιστημονικό παράδειγμα» της Ατομικής Θεωρίας ως προς την σύνθεση και την αέναη εξέλιξη του Σύμπαντος;

β) Το παράδειγμα της ανάπτυξης της Επιστήμης των, και πάλι υπό την ευρεία του όρου έννοια, Μαθηματικών στην Αρχαία Ελλάδα -κατ' εξοχήν μέσω της Ελληνικής Γλώσσας- είναι άκρως ενδεικτικό της συνεισφοράς του Αρχαίου Ελληνικού Πνεύματος στην ανακάλυψη της Επιστημονικής Μεθόδου. Η αρχή ανάγεται στον 5^ο π.Χ. αιώνα, κυρίως με τον Λεύκιππο και τον Δημόκριτο στο πεδίο της Ατομικής Θεωρίας, κατά τα προαναφερθέντα, και τον Πυθαγόρα στο πεδίο των Μαθηματικών. Άκρως αποκαλυπτική είναι η συνέχεια, πρωτίστως με τον Θαλή και τον Ευκλείδη στην Γεωμετρία και τον Διόφαντο στην Άλγεβρα, βεβαίως κατά το επιστημονικό όνομα που πήρε αυτή αργότερα. Είναι δε απαραίτητο εδώ να διευκρινισθεί περισσότερο η σύνδεση της Επιστήμης των Μαθηματικών στην Αρχαία Ελλάδα με την Ελληνική Γλώσσα. Και τούτο διότι αποφασιστική, από πλευράς επιστημονικής δημιουργίας, υπήρξε -φυσικά μεταξύ άλλων- η «συνάντηση» της Ελληνικής Γλώσσας με την Επιστήμη των Μαθηματικών. Και αυτή η «συνάντηση» ήταν η αιτία, η οποία εξηγεί το γιατί και άλλοι, βεβαίως, Λαοί στην Αρχαιότητα είχαν αξιοσημείωτη γνώση στον ευρύτερο χώρο των Μαθηματικών. Πλην όμως, οι Έλληνες πρωτοπόρησαν στην θεμελίωση της Επιστήμης των Μαθηματικών, με κολοφώνα τα «Στοιχεία» του Ευκλείδη, το έργο του Ευδόξου και του Αρχιμήδη -σχετικά με το είδος των

Μαθηματικών που είναι γνωστά από τον 17^ο αιώνα και μετά ως «*απειροστικά μαθηματικά*»- και την εν γένει μαθηματική σκέψη του Διοφάντου όπως προκύπτει, μεταξύ άλλων, από τα εξής:

β1) Προφανώς, κάτι υπήρχε ειδικώς στην γλωσσική υφή της Ελληνικής Γλώσσας που αποδείχθηκε πρόσφορο για την σχέση, η οποία διαμορφώθηκε μεταξύ αυτής και των Μαθηματικών. Και τούτο εντοπίζεται, κατά κύριο λόγο, στις εξής δύο «*ιδιομορφίες*» της. Κατά πρώτο λόγο σε μια ειδική γραμματική προϋπόθεση της Ελληνικής Γλώσσας, συγκεκριμένα στην ύπαρξη του οριστικού άρθρου, κάτι ανύπαρκτο π.χ. στην λατινική γλώσσα. Το οριστικό άρθρο εξελίχθηκε στην μεθομηρική Ελληνική Γλώσσα από την αντωνυμική χρήση του «ο, η, το». Το άρθρο, προτασσόμενο σε συγκεκριμένες γραμματικές δομές της γλώσσας, δημιουργεί «*αφηρημένη έκφραση*». Και αυτή, στην χρονική συνέχεια, οδηγεί στο «*αφηρημένο ουσιαστικό*». Το δε «*αφηρημένο*» είναι, εξ ορισμού και εκ φύσεως, η βάση του σχηματισμού λογικών προτάσεων και συλλογισμών, ένα στοιχείο σύμφυτο με την ανάπτυξη της Μαθηματικής Σκέψης, ιδίως στην πρώιμη φάση της. Η ως άνω ευνοϊκή γραμματική προϋπόθεση συμπορεύθηκε, ως προς την σχέση μεταξύ της Ελληνικής Γλώσσας και της Μαθηματικής Σκέψης, μ' ένα γενικότερο όρο που διέπει εξ αρχής την Ελληνική Σκέψη: Την «*ακατάσχετη*» και «*καθολική*» ροπή προς την κατεύθυνση της εύρεσης της «*ατομικής μονάδας*» σε κάθε χώρο του επιστητού. Είναι η ροπή που «*απομόνωσε*», στον εκφερόμενο και ακουόμενο λόγο, τον «*φθόγγο*», ως την έσχατη ατομική και αδιαίρετη ακουστική μονάδα, που υπήρξε η βάση του μετασχηματισμού του φοινικικού αλφαβήτου σ' Ελληνικό. Και είναι αυτή η ροπή η οποία «*απομόνωσε*», με την μέθοδο ιδίως του Δημοκρίτου, το άτομο,

αναδεικνύοντάς το ως την έσχατη, άτμητη και αδιαίρετη, μονάδα της ύλης.

β2) Καθώς παρατηρεί ο J.L.Gardies (*L'organisation des mathématiques grecques de Théétète à Archimède*, Paris, εκδ. Vrin, 1997, σελ. 270 και κυρίως 276 επ.), μοναδική υπήρξε η συμβολή των Αρχαίων Ελλήνων στον τομέα των Μαθηματικών, σε ό,τι αφορά την σύνθεση προβλήματος και απόδειξης. Και για την ακρίβεια, σε ό,τι αφορά από την μια πλευρά την διαμόρφωση του προβλήματος, μέσω της διατύπωσης του θεωρήματος με την μαθηματική εκείνη ιδιότητα, η οποία του προσδίδει την πιο γενική μορφή. Και, από την άλλη πλευρά, την προσθήκη, στην διαδικασία λύσης του προβλήματος, της κατάλληλης απόδειξης. Επιπροσθέτως, στο σημείο αυτό δεν πρέπει να υποτιμάται το ότι η παραγωγή και η επαγωγή αναπτύχθηκαν στην Ελληνική διανόηση πολύ ενωρίς, με την εμφάνιση της εμπειρικής γλώσσας των Ιώνων στην Φιλοσοφία και ήδη στην Αρχαϊκή Ποίηση. Μέσα, λοιπόν, από αυτή την εμβληματική «*διαδρομή*» η Ελληνική Γλώσσα κατέστησε εφικτή και την δημιουργία γλωσσικών διατυπώσεων τέτοιας «*αφαιρετικότητας*», ώστε να μπορεί να «*συντονίζεται*» ευχερώς ακόμη και με ακραίως αφηρημένες μαθηματικές έννοιες. Γι' αυτό και η Ελληνική Γλώσσα αναδείχθηκε στην πιο κατάλληλη «*μεταγλώσσα*» ως προς τα Μαθηματικά, προκαλώντας την «*έκρηξη*» της εν γένει μαθηματικής γνώσης.

β3) Η προαναφερόμενη όμως -μοναδική όπως τονίσθηκε- συμβολή των Αρχαίων Ελλήνων στην δημιουργία της Επιστήμης των Μαθηματικών κατέστη δυνατή μέσω της εξίσου μοναδικής, όπως επίσης προαναφέρθηκε, ιδιοσυστασίας της Ελληνικής Γλώσσας. Εξ ου και Λαοί που δεν διέθεταν το κατάλληλο «*γλωσσικό εργαλείο*» δεν

κατάφεραν να κάνουν ανάλογα επιστημονικά βήματα. Κατ' ουσία δε, η ως άνω ιδιοσυστασία έγκειται, πρωτίστως, στο ότι η Ελληνική Γλώσσα είναι οιονεί «ιδανική» στο πεδίο της παραγωγής «συμβόλων», ικανών ν' απεικονίσουν επαρκώς την Σκέψη, έτσι ώστε να δομηθεί η αναγκαία, για την συνολική επιστημονική δημιουργία, «κιβωτός γνώσεων». Κυρίως δε η «κιβωτός γνώσεων» που άνοιξε τον δρόμο στην θεμελίωση και εξέλιξη της Επιστήμης των Μαθηματικών (βλ., αντί άλλης παραπομπής, Χρ. Φίλη «Οι Αρχαιοελληνικές Καταβολές των Σύγχρονων Μαθηματικών», εκδ. Παπασωτηρίου, Αθήνα, 2010, σελ. 877). Είναι ιδιαίτερος ενδεικτικό προς αυτή την κατεύθυνση ότι τα σύμβολα διευκόλυναν καθοριστικώς και την χρήση των αριθμών ως, κατά την φύση τους και τον προορισμό τους, βάσης της μαθηματικής σκέψης, όπως συνάγεται και από τα εξής: Ετυμολογικώς η λέξη «αριθμός» προκύπτει από την σύνθεση του ρήματος «αραρίσκω» - αναδιπλασιασμένος τύπος του «άρω» - που σημαίνει, μεταξύ άλλων, την αρμονική σύνδεση δεδομένων μεταξύ τους, και του ουσιαστικού το «ίθμα», που σημαίνει το «βήμα». Με άλλες λέξεις, ο «αριθμός» είναι το μέσο για να τεθεί κάτι στην σωστή του θέση σε σχέση με συγγενή δεδομένα, και υπ' αυτό το πρίσμα ο αριθμητικός συλλογισμός μπορεί να κάνει τα επόμενα βήματα, κυρίως για την διατύπωση ενός προβλήματος. Ακριβώς αυτή την λειτουργία των αριθμών διευκόλυναν καθοριστικώς, όπως προεκτέθηκε, τα σύμβολα, κατ' εξοχήν ως προς την διατύπωση ενός προβλήματος. Πολλώ μάλλον αφού, όπως η ίδια η Ιστορία των Επιστημών έχει τεκμηριώσει, προ της χρήσης των συμβόλων, με «όχημα» διαμόρφωσής τους την Ελληνική Γλώσσα, δεν είχε «αναδυθεί» επαρκώς η επιστημονική προσέγγιση και καλλιέργεια των Μαθηματικών.

β4) Μέσω των «εργαλείων» της Ελληνικής Γλώσσας εξελίχθηκε και η μαθηματική σκέψη του Διοφάντου του Αλεξανδρέως. Και τούτο, διότι η ιδιοσυστασία της Ελληνικής Γλώσσας επέτρεψε στον Διόφαντο ν' ανοίξει τον δρόμο στην «*πρόδρομη*» κατάσταση της διαμόρφωσης ενός μαθηματικού προβλήματος, υπό όρους που καταλήγουν στις λεγόμενες «*πολυωνυμικές αλγεβρικές εξισώσεις*», όπως είναι η «*διώνυμη εξίσωση*» $ax^n = bx^m$ ή η «*τριώνυμη εξίσωση*» $ax^n + bx^m = cx^k$. Καθώς επίσης γίνεται δεκτό, ότι η αναζήτηση των λεγόμενων «*Πυθαγόρειων τριάδων*» -ήτοι ακέραιων λύσεων της εξίσωσης « $x^2 + \psi^2 = \gamma^2$ »- αποτελεί μέρος των κλασικών προβλημάτων της όλης ανάλυσης του Διοφάντου. Δικαίως, λοιπόν, τ' «*Αριθμητικά*» του Διοφάντου -σε δεκατρία βιβλία, από τα οποία σώζονται έξη στην Ελληνική Γλώσσα και τέσσερα σε αραβική μετάφραση- θεωρούνται, και σήμερα, «*θεμέλιο*» της δημιουργίας της παράδοσης, η οποία οδήγησε στην δημιουργία της αλγεβρικής σκέψης και ανάλυσης της νεότερης εποχής. Διότι, όπως έχει γράψει ο J.Klein, η «*σύγχρονη άλγεβρα και ο σύγχρονος φορμαλισμός προέκυψαν από την ενασχόληση του Viète με τον Διόφαντο*» (βλ. J. Klein, «*Ο κόσμος της Φυσικής και ο "φυσικός" κόσμος*», μετ. Δ. Λάππας, Μ. Μυτιληναίος, Γ. Σαγιάς, Τ. Σπύρου, Γ. Χριστιανίδης, *Νεύσις* 7 (1998), 41-74. Το αγγλικό κείμενο δημοσιεύθηκε το 1981, στο περιοδικό «*The St. Johns Review*» και ανατυπώθηκε στην συλλογή, R.B. Williamson and E. Zucherman (επιμ.) «*Jacob Klein: Lectures and Essays*», Annapolis, Maryland, St. John's College Press, 1985, 1-34). Ας σημειωθεί ότι ο όρος «*Άλγεβρα*» ανήκει στον Πέρση μαθηματικό, αστρονόμο και γεωγράφο Αμπού Μουσά αλ-Χουαρίζμι. Ο οποίος πολύ αργότερα, τον 9^ο αιώνα -κοντά 500 χρόνια μετά τον Διόφαντο- παρουσίασε, είναι αλήθεια για πρώτη φορά, την

συστηματική επίλυση της δευτεροβάθμιας πολυωνυμικής εξίσωσης. Αξίζει, λοιπόν, ν' αναρωτηθούμε: Θα είχε, άραγε, οδηγηθεί ο αλ-Χουαρίζμι, έστω και στα χρόνια του, στην αλγεβρική του ανάλυση δίχως την πρωτοποριακή μαθηματική «*παρακαταθήκη*» του Διοφάντου αναφορικά με την δημιουργία των, «*πρόδρομων*» κατά τα προλεχθέντα, αλγεβρικών τεχνικών επίλυσης προβλημάτων, μέσω της «*αφαιρετικής*» δύναμης της Ελληνικής Γλώσσας;

- β5)** Σ' επίρρωση των ανωτέρω αξίζει να γίνει, εν προκειμένω, ειδική αναφορά στο σύγγραμμα του Reviel Netz, Καθηγητή Ελληνικών Μαθηματικών και Αστρονομίας στο Πανεπιστήμιο Stanford των ΗΠΑ -ενός εκ των κορυφαίων μελετητών του έργου του Αρχιμήδη- με τίτλο: «*Η διαμόρφωση της Παραγωγικής Μεθόδου στα Ελληνικά Μαθηματικά-Μια μελέτη υπό το πρίσμα της γνωσιακής επιστήμης*» (απόδοση στα ελληνικά Β. Σπυρόπουλου, επιστημονική επιμέλεια Γ. Χριστιανίδη και Μ. Σιάλαρου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2019). Στο σύγγραμμα αυτό μελετάται ένα θέμα κεφαλαιώδους σημασίας για την όλη ιστορία του Δυτικού Πολιτισμού. Ήτοι η διαμόρφωση της παραγωγικής απόδειξης στα Κλασικά Ελληνικά Μαθηματικά. Η εντυπωσιακή, κυριολεκτικώς, πρωτοτυπία του ως άνω έργου του Reviel Netz έγκειται στο γεγονός ότι ο συγγραφέας εστιάζει την ανάλυσή του σε δύο, θεμελιώδη, χαρακτηριστικά της πρακτικής των Ελληνικών αποδείξεων, το εγγράμματο διάγραμμα και την τεχνική, λογοτυπική γλώσσα. Δίχως μάλιστα να παραλείπει, έστω και κατ' ελάχιστο, την ανάδειξη των υλικών και κοινωνικών συνθηκών αλλά και των πρακτικών, εντός των οποίων τα κατά τ' ανωτέρω χαρακτηριστικά «*αναδύθηκαν*», μέσα στην πορεία της

εξέλιξης των Ελληνικών Μαθηματικών. Ειδικότερα, ο Reviel Netz ανέδειξε ότι οι τεχνικές που τότε ανέπτυξαν οι Έλληνες Μαθηματικοί -εστιάζοντας την μελέτη του στον Ευκλείδη, τον Αρχιμήδη και τον Απολλώνιο- για την κατασκευή γραμμάτων στα διαγράμματά τους και, συνακόλουθα, η συνεχής αλληλεπίδραση μεταξύ του κειμένου και του διαγράμματος στις αποδείξεις τους, υπήρξαν καίριας σημασίας για την «γέννηση» της παραγωγικής απόδειξης. Με τον τρόπο αυτόν ο Reviel Netz κατάφερε ν' αποσαφηνίσει, επαρκώς, και τις υποκείμενες γνωστικές διαδικασίες. Το γεγονός, όμως, αυτό έχει και μια δεύτερη, ευρύτερη, σημασία που αφορά την πορεία της όλης Επιστήμης στην Δύση, άρα την πορεία αυτού τούτου του Δυτικού Πολιτισμού. Είναι δε χαρακτηριστικά τα όσα, συνοπτικώς, υπογραμμίζει ο ίδιος ο Reviel Netz στην εισαγωγή, την οποία έγραψε για την ελληνική έκδοση του προμνημονευόμενου συγγράμματός του: *«Οι Έλληνες μαθηματικοί ανακάλυψαν μια συγκεκριμένη πρακτική και ένα συγκεκριμένο σύνολο εργαλείων, που κατέστησαν δυνατό ένα συγκεκριμένο έργο: Την συνεπή άσκηση της παραγωγικής απόδειξης. Αυτό θα παίξει ουσιαστικό ρόλο στην ανάδυση της δυτικής επιστήμης. Η προοπτική της απόδειξης οδήγησε στην μαθηματικοποίηση του συνόλου της επιστήμης, και εν τέλει στο νευτώνειο πρόγραμμα το οποίο, με την επιτυχία του, άνοιξε το δρόμο για την βιομηχανική επανάσταση και την άνοδο της Δύσης»* (όπ. παρ., σελ. XV-XVI).

III. Ο Ελληνικός Πολιτισμός «στην υπηρεσία» του Διαλόγου των Πολιτισμών με διαχρονικό δυναμισμό και αδιάλειπτη συνέπεια

Οι σκέψεις που προηγήθηκαν αναδεικνύουν, έστω και εν συνόψει, την γέννηση και εξέλιξη του Ελληνικού Πολιτισμού, με στήριγμα ιδίως τις «αντιρίδες» της Ελληνικής Γλώσσας και της Παιδείας, την οποία

διαμόρφωσε σταδιακώς. Επιπλέον –και με αμάχητα πλέον ιστορικά τεκμήρια- πρέπει να δεχθούμε ότι η νίκη των Ελλήνων κατά τους Μηδικούς Πολέμους -νίκη που επισφράγισαν η Μάχη των Θερμοπυλών και η Ναυμαχία της Σαλαμίνας- σηματοδότησε και το όριο μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Ιδίως υπό την έννοια ότι τότε οι Έλληνες υπερασπίστηκαν, μέσ' από τις αρχές της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας και απέναντι στον ανελεύθερο και δογματικό δεσποτισμό, και τα θεμέλια του οικοδομήματος αυτού τούτου του Πολιτισμού τους.

A. Αθήνα, Ρώμη, Ιερουσαλήμ

Στην ουσία, οι Έλληνες υπερασπίστηκαν τον Πολιτισμό του ελεύθερου Πνεύματος της Γνώσης και της Επιστήμης, ο οποίος αναζητεί, αδιαλείπτως, την Αλήθεια και δεν συμβιβάζεται με την «αυθεντία» του δόγματος και της «κατεστημένης» άποψης.

1. Άρα, την εποχή εκείνη οι Έλληνες υπερασπίστηκαν τον Πολιτισμό, ο οποίος όχι μόνον αποτελεί, σήμερα και στο μέλλον, τον πρώτο πυλώνα του κοινού μας Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, που προέκυψε ακριβώς μέσ' από την προμνημονευόμενη χάραξη του ορίου μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

α) Αλλά, επιπλέον, γονιμοποίησε, με καθοριστικό τρόπο, τόσο τον δεύτερο πυλώνα του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, την Αρχαία Ρώμη. Δοθέντος ότι οι πνευματικοί της ορίζοντες -ακόμη δε και οι απαρχές της κορυφαίας, για τα δεδομένα της εποχής, Νομικής Επιστήμης που ανέπτυξε- διαμορφώθηκαν μέσ' από το Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα, ιδίως σε ό,τι αφορά την Λογοτεχνία και την Φιλοσοφία. Ας αναχθούμε εδώ στον κορυφαίο αρχαιογνώστη Johann Joachim Winckelmann ο οποίος, ιδίως στο έργο του για την Ιστορία της Τέχνης στην Αρχαιότητα, απέδειξε ότι, με βάση την Επιστήμη και την Τέχνη, ο Ρωμαϊκός Πολιτισμός ήταν, περισσότερο, συνέχεια αλλά και δύναμη εμπλουτισμού -κυρίως στους τομείς της

Φιλοσοφίας και της Τέχνης- του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού (βλ. «*Geschichte der Kunst des Altertums*», 1764).

β) Όσο και τον τρίτο πυλώνα του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, εκείνον που στηρίζεται στην Χριστιανική Διδασκαλία. Πολλώ μάλλον όταν οι ίδιοι οι Μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας το ομολογούν, ευθέως και ευθαρσώς. Το πιστοποιούν π.χ. ο Μέγας Βασίλειος, στο νουθετήριο παιδαγωγικό δοκίμιό του «*Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφέλοιτο λόγων*» και ο Ιωάννης Δαμασκηνός. Ο οποίος, στο έργο του «*Πηγὴ Γνώσεως*», παραδεχόταν «*τὰ κάλλιστα τῶν παρ' Ἑλλησι σοφῶν*», θεωρώντας ότι κάθε τι αγαθό «*παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις δεδῶρηται*».

2. Πρέπει να επισημανθεί, εντελῶς συνοπτικά, σε αυτό το σημείο ότι το ως άνω κεκτημένο του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού πολλά οφείλει, ως προς την διαμόρφωσή του και διαιώνισή του και στο Βυζάντιο.

α) Το οποίο, έτσι, όχι μόνο δεν υπήρξε μέρος του Μεσαίωνα αλλά, ὅλως αντιθέτως, δίχως αυτό η Αναγέννηση θα είχε αργήσει πολύ να φανεί ή, ίσως, δεν θα είχε καν υπάρξει υπό την μορφή που την ξέρουμε σήμερα. Όλα αυτά επιτρέπουν, επίσης, την συναγωγή του συμπεράσματος, ότι ο ρόλος της Ελλάδας και του Πολιτισμού της, ὅπως τον ανέδειξε η έκβαση των Μηδικῶν Πολέμων μέσ' από την χάραξη του ορίου μεταξύ Ανατολής και Δύσης, δεν έχει χάσει τα βασικά του συστατικά στοιχεία.

β) Ευλόγως δε μπορεί κάποιος να ισχυρισθεί ότι, λαμβανομένων υπόψη των εντελῶς σύγχρονων γεωπολιτικῶν συνθηκῶν, *a fortiori* ο ρόλος της Ελλάδας και του Πολιτισμού της στις μέρες μας αποκτά νέες, ἀκόμη πιο σημαντικές, διαστάσεις, αν αναλογισθούμε την ουσία του πραγματικού Διαλόγου των

Πολιτισμών. Καθώς και την αναγκαιότητα του Διαλόγου αυτού μέσα στην τρέχουσα διεθνή συγκυρία.

B. Ο Διάλογος των Πολιτισμών

Οι κατά τ' ανωτέρω διαπιστώσεις, ως προς το τι σηματοδότησαν τότε οι Μηδικοί Πόλεμοι αναφορικά με το όριο μεταξύ Ανατολής και Δύσης, μας φέρνουν -φυσικά τηρουμένων όλων των ιστορικών αναλογιών και λαμβανομένης υπόψη της αντίστοιχης, αδήριτης, ιστορικής απόστασης μεταξύ του χθες και του σήμερα- στα όσα τεκταίνονται επί των ημερών μας στην ευρύτερη περιοχή μας.

1. Δύσκολα μπορεί ν' αμφισβητήσει κανείς ότι η Ελλάδα, πιστή ανά τους αιώνες στις ιστορικές της παρακαταθήκες, παραμένει -και μάλιστα υπό την συγκυρία της «φλεγόμενης» από τις πολεμικές συγκρούσεις ευρύτερης περιοχής μας- ένα είδος «*ακραίου ορίου*» της Δύσης προς την Ανατολή, εκπροσωπώντας πάντοτε, μέσω του Ελεύθερου Πνεύματος και του Πολιτισμού της, την γνήσια και ανιδιοτελή υπεράσπιση του Ανθρωπισμού, της Ειρήνης, της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας.

α) Όριο το οποίο, όμως, δεν είναι προορισμένο να διχάζει και να διευρύνει τις αποστάσεις ανάμεσα στην Δύση και στην Ανατολή. Αλλά, όλως αντιθέτως, κατ' εξοχήν μέσω της ιστορικής του διαδρομής αλλά και της ιστορικής του προοπτικής, να χτίζει γέφυρες επικοινωνίας με την Ανατολή. Γέφυρες Ειρήνης, ειρηνικής συνύπαρξης και συνδημιουργίας. Με κυριότερη γέφυρα εκείνη του ισότιμου και εποικοδομητικού Διαλόγου των Πολιτισμών, αφού για τους Έλληνες δεν νοείται «*σύγκρουση*» μεταξύ Πολιτισμών, τουλάχιστον εκείνων που δικαιολογούν την δημιουργία τους, την ουσία τους και την κατά τον προορισμό τους αποστολή τους.

β) Απλώς ενίοτε, όπως δυστυχώς συμβαίνει και στην εποχή μας, οι Πολιτισμοί, για πολλές και διαφορετικές αιτίες, περιχαρακώνονται μέσα στο πεδίο τους και απομονώνονται, δημιουργώντας μεταξύ τους ένα, φαινομενικώς «αγεφύρωτο», χάσμα. Αυτό το χάσμα έχει ως αποστολή να «γεφυρώσει» ο διάλογος των Πολιτισμών, για τον οποίο έγινε λόγος, και στον οποίο η Ελλάδα, μ' εφόδιο την ιστορική της κληρονομιά, μπορεί και πρέπει να πρωταγωνιστήσει, κατά τρόπο μάλιστα ιδανικό.

2. Αυτή η, οιονεί «έμφυτη», κλίση του Ελληνικού Πολιτισμού να διαλέγεται, αρμονικά και αποτελεσματικά, με άλλους Πολιτισμούς, ιδίως δε με τους Πολιτισμούς της Ανατολής, πολλά οφείλει στην Ελληνική Γλώσσα, λόγω του άρρηκτου δεσμού της με τον Πολιτισμό μας.

α) Δεσμού, ο οποίος προκύπτει -σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν εκτενώς- από το ότι ο Ελληνικός Πολιτισμός υπήρξε, εξ υπαρχής, Πολιτισμός ιδίως του γραπτού λόγου. Με την έννοια ότι είναι το αποτέλεσμα της γραπτής διατύπωσης και αποτύπωσης των κάθε είδους -και, ιδίως, των μεγάλων- πνευματικών δημιουργημάτων και κατακτήσεων. Ο γραπτός λόγος όμως είναι το μέσο, με το οποίο η γλώσσα πορεύεται στην αιωνιότητα. Άρα, στην βάση του γραπτού λόγου είναι η γλώσσα. Έτσι, η Ελληνική Γλώσσα κατέστη όχι μόνο το μέσο επικοινωνίας ενός Λαού και ενός Έθνους γενικότερα, αλλά και το όργανο διαμόρφωσης της Παιδείας, η οποία βρίσκεται στον πυρήνα του Ελληνικού Πολιτισμού, από την γέννησή του ως την μέχρι σήμερα εξέλιξή του.

β) Υπ' αυτό το πρίσμα η Ελληνική Γλώσσα αποτελεί, δίχως υπερβολή -λόγω της επικοινωνιακής της ιδιομορφίας και του αντίστοιχου και συνακόλουθου «χαρίσματός» της- το πιο

πρόσφορο όχημα στο εγχείρημα εμπέδωσης του Διαλόγου των Πολιτισμών.

Επίλογος

Σε ορισμένους, ο ισχυρισμός αυτός μπορεί να φανεί υπερβολικός, όταν βεβαίως η επιχειρηματολογία επικεντρώνεται αποκλειστικώς και μόνο στο πόσο ευρέως ομιλείται μια γλώσσα.

A. Και ναι, είναι αλήθεια ότι στο σύγχρονο διεθνές γίνεσθαι η Ελληνική Γλώσσα δεν μπορεί να χαρακτηρισθεί ως τρέχουσα καθομιλουμένη. Όμως, το προαναφερόμενο επικοινωνιακό «*χάρισμα*» της Ελληνικής Γλώσσας οφείλεται στο ότι, ως γλώσσα, πάνω στην βάση της οποίας δημιουργήθηκε, από τα πρώτα της στάδια, η Επιστήμη, είναι και θα είναι διαρκώς «*παρούσα*» κυρίως στο ειδικό λεξιλόγιο της Διεθνούς Επιστημονικής Κοινότητας, δημιουργώντας αναντικατάστατους «*κοινούς τόπους*» επικοινωνίας μεταξύ των μελών της, που λειτουργούν ως και σε διεπιστημονικό επίπεδο. Για να διακριβώσει κανείς την αλήθεια του επιχειρήματος αυτού δεν έχει παρά ν' αναζητήσει και να βρει την Ελληνική Γλώσσα, παρούσα και με αμείωτο δυναμισμό, στην ορολογία, η οποία ισχύει σε κάθε επιστημονικό πεδίο. Και μάλιστα σε οποιοδήποτε πολιτισμικό και γλωσσικό πλαίσιο εντάσσεται το πεδίο αυτό, από την Δύση ως την Ανατολή.

B. Συμπερασματικώς, η Ελληνική Γλώσσα αποτελεί ένα, μοναδικό μάλιστα παγκοσμίως, είδος κοινού «*γλωσσικού νομίσματος*», το οποίο ισχύει σε όλο το φάσμα της πνευματικής δημιουργίας, άρα και της Επιστήμης, ανεξάρτητα από το πολιτισμικό πλαίσιο, εντός του οποίου λειτουργεί και «*παράγει*» το φάσμα τούτο. Και υπό την έποψη αυτή η Ελληνική Γλώσσα, ως κοινή επικοινωνιακή συνισταμένη του Παγκόσμιου Πολιτισμού, διευκολύνει, τα μέγιστα, τον Διάλογο των Πολιτισμών. Αφού κάθε πολιτισμική δημιουργία μπορεί, ως προς τον πυρήνα της, να εκφράζεται με τα «*σήματά*» της και να τα εκπέμπει για να διαδοθούν ευρέως, *urbi et orbi.*»